

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1216851/1

בבית הדין הרבני האזורי באר שבע הרכב יוחסין

לפני כבוד הדיינים:

הרב יהודה דרעי – ראב"ד

המבקשת: פלונית

הנדון: בירור יוחסין – חשש ממזרות בקראים

נימוקים

רקע עובדתי

בפנינו בקשה להיתר נישואין, המבקשת [פלונית] נולדה למשפחה קראית ועומדת להינשא לבחור יהודי. לדבריה סבתה נישאה במצרים בנישואין קראיים בשנת 1952 כשהיא בת 16 שנה עם כתובה ועדים כנהוג אצל עדת הקראים, אך הכתובה אבדה. לדברי הסבתא, העדים שחתמו על הכתובה היו קראים, אולם היא לא מכירה או לא זוכרת אותם. עורך החופה היה ראש עדת הקראים בעת ההיא, טוביה לוי-בבוביץ, ניצול שואה מאוקראינה. כשעלתה לארץ התגרשה כאן בעדת הקראים בשנת 1956, מסדר הגט היה ראש עדת הקראים עמנואל מסעודה. לאחר מכן נישאה שוב בשנת 1957 בעדת הקראים במושב מצליח, על ידי עמנואל מסעודה. כתוצאה מהנישואין השניים נולדה [ג.ש.] אימה של המבקשת הנ"ל. גם היא נישאה בנישואין קראיים בשנת 1982, עורך החופה היה אליהו מרזוק. משנודע לחתן אודות גירושי הסבתא בלא גט פיטורין כדמו"י ונישואיה השניים לאיש אחר, חשש לכשרות הנכדה שהיא הכלה המיועדת ופנה לרב יצחק שלו שליט"א (רבה של ירוחם), והלה הפנה אלינו מכתב בקשה לדון בכשרות המבקשת תוך שהוא מציין בשולי מכתבו: "נראה כי גם על הכתובה הראשונה במצרים היו חתומים הרבה עדים, ולפחות חלקם היו קרובים זה לזה ולחתן ולכלה, כי כך המנהג שלהם, וכמו שנהגו בכתובת ההורים של המבקשת". עוד יצוין, כי לפי אישור הגירושים של הסבתא, הגט נערך במושב רנן (ישוב קראי) ועדיו היו חקלאים במושב, ונרשם בעדת הקראים במושב מצליח. כמו כן יודגש כי למעט מה שנטען בעל פה על ידי המבקשת, לא נמצא שום תיעוד בעדויות או במסמכים אודות נישואי הסבתא במצרים, זולת הכיתוב בטופס הגירושים בו צוין: הנישואין נערכו בתאריך י"ד אייר תשי"ב (10.03.52).

השאלות להלכה בנדון שלפנינו

כדי לקבוע אם המבקשת כשרה לבוא בקהל יש לנו לדון בכמה שאלות:

א. האם נאמנת האם לפסול את בתה על פי דבריה לחוד שהיתה אשת איש בנישואין קראיים.

ב. האם מסדר הקידושין נאמן להעיד על קידושיה ולפסול בכך את בתה שנולדה לה מאיש אחר.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ג. מה הדין בזה כשנמצא כתוב בכתב יד של פקיד קראי על גבי טופס הגירושין שהיתה נשואה.

ד. פנויה שיצא עליה קול בעיר שהיא מקודשת האם חוששין לה משום אשת איש.

ה. האם יש להכשיר את "האנוסים" לעדות קידושין.

ו. האם צאצאי הקראים דינם כאנוסים לעניין עדות.

ז. אישה שנאסרה מדין שויה אנפשא חתיכה דאיסורא האם האיסור נמשך ממילא גם על הבנים שנולדו לה אחר כך.

ח. האם יש לאסור חיתון עם הקראים משום חשש ממזרות וכן מפני גויים שנתערבו בהם.

ט. ומה הדין בזמן הזה שידוע לנו בוודאות שאין כלום בקידושיהם – הן מצד עדיהם הפסולים והן מצד מהות הקידושין שאין בהם לא אמירה ולא נתינה כלל.

י. האם יש לחוש לקידושי הקראים משום קידושי ביאה מפני החזקה שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות.

דיון והכרעה

א. תשובה: בראש דברינו יש לומר, כי הדיון הניצב לפנינו הינו בעיקר שאלת כשרותם של כלל בני עדת הקראים לבוא בקהל ה', ואין להתייחס יתר על המידה בכך שבנ"ד ידוע לנו שהסבתא התגרשה בלא גט פיטורין כדמו"י באופן שגרע לכאורה מעמדה של המבקשת יותר משאר בני עדתה, מפני שדבק בה חשש של ממזרות ולא שייך בה מקצת סברות המקילים "דכל דפריש מרובא פריש" או "משפחה שנטמעה נטמעה" וכו'. שכן עיקר סברת המקילים הוא מפני שאין חוששין כלל לקידושי הקראים, ומאידך עיקר סברת האוסרים הוא משום ממזרים שנתערבו בהם מפני שחוששין לקידושיהם ואין סומכים כלל על גיטם, וא"כ ממ"נ לית לן שום נפקותא בזה דידעינן שסבתה נישאה בשנית בלי גט פיטורין כדמו"י. ובאמת הרואה יראה שאלו ואלו לא חילקו בפסקיהם בין שידוע לנו ע"ד גירושין במשפחה אם לאו. ועוד שאין ידוע לנו על דבר נישואיה הראשונים אלא על פיה, והלכה פסוקה היא בכל המורים ובראשם הרמב"ם (הלכות איסור"ב פ"ח הלכה יט) ומרן השו"ע (אבן העזר סימן ד סעיף כט) שאין האישה נאמנת לפסול את בניה. ודע שמתעם זה, גם לא ראינו לנכון לבדוק אחר טיבו של מסדר הקידושין אף שהאישה הצביעה עליו בשמו, שהרי גם אם היה בחיים ומעיד בפנינו על כך, אין כאן אלא עד אחד, ואנן קי"ל שצריך שני עדים כשרים כדי לפסול, כמבואר להדיא ברמב"ם (הלכות איסור"ב פ"ט הלכה יח) ובשו"ע (אבן העזר סימן ב סעיף ג). ובפרט שספק גדול אם מסדר הקידושין הנ"ל כשר לעדות ויודע כלל בטיב קידושין, עד שיוכל להעיד עליהם. וממילא דון מינה דה"ה נמי לכיתוב שבטופס הגירושין אודות נישואיה במצרים, שהרי נכתב בידי קראים ולא יהא דין מפי כתבם יותר מפייהם. זאת ועוד שאפשר שנכתב עפ"ד האישה, וכבר ביארנו שע"פ דבריה קרוב לוודאי שאין לחוש כלל לקידושין הללו.

ופוק חזי למרן פאר הדור בשו"ת יבי"א (חלק ז אבן העזר סימן ו) שדן בכעין זה, אודות אישה שלפי דבריה נישאת לבעלה הראשון בחו"ק כדמו"י ע"י רב חרדי ונפרדה ממנו בלא גט פיטורין כדין, ואח"כ הלכה ונישאת לבעל שני בערכאות וילדה ממנו בת. וסבר הרב השואל להתיר את הבת מדין ס"ס – ספק אם היו שם קידושין וספק מגוי, משום שאין שום הוכחה שהיתה נשואה כדמו"י, שכן אפילו העתק כתובה לא נמצא בידיה, ובעלה הראשון התנצר ודחה בחוצפה את

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

פניות הרבנים אליו בדבר הקידושין, וגם מסדר הקידושין נפטר לב"ע. והסכים מרן עמו לגבי הספק בקידושין, אלא שהחליף את הספק השני (שמא מגוי) בספק אחר מרווח יותר. ובתוך דבריו הוסיף: שגם אם היה הרב מסדר הקידושין בחיים ומעיד בפנינו על כך, אין כאן אלא עד אחד, ואנן קי"ל שצריך שני עדים כדי לפסול כמבואר ברמב"ם והשו"ע הנז"ל. וגדולה מזו הוכיח משו"ת מהרשד"ם (אבן העזר סימן קלח) אשר דן אודות איש שהוציאו עליו לעז שהוא ממזר, וכן העיד עליו עד אחד, והשיב: שאינו נאמן לפוסלו, מפני שאין ערער פחות משנים. ולדעת הרמב"ם אפילו להצריך בדיקה אחריו, צריכה להיות עדות גמורה מפי שני עדים כשרים, עכת"ד. וא"כ כ"ש בנ"ד, שלא זו בלבד שאין הקידושין ידועים אלא על פיה, אלא שאף אם היו קידושין קרוב לוודאי שאין לחוש להם כלל.

ואף אם נסמוך ע"ד האישה שבאמת היה ביניהם חו"ק, הרי שלפי דבריה העדים היו קראים המוחזקים בוודאות כמחללי שבת ושאר עבירות, וא"כ פסולים המה מחמת עבירה ואין חלות כלל לקידושין, והו"ל הפה שאסר הוא הפה שהתיר. ואמנם כבר דנו הפוסקים האם יש לראות במומרים כאנוסים ולהכשירם לעדות קידושין, מ"מ גם המיקלים אשר סמכו ידיהם ע"ד הרמ"א (אבן העזר סימן מב סעיף ה) שיש להכשיר את האנוסים לעניין עדות, לא דיברו אלא באנוסים אשר בצנעא מקיימים מצוות, כמבואר להדיא בדבריו: "מיהו אלו האנוסים שהוצרכו להמיר מכח יראה ואי אפשר להם לימלט נפשם ובצנעא מקיימים המצוות, הם כשרים לעדות", עכ"ל. וזה מוכח טפי ממקור דבריו שהוא תשו' הריב"ש (סימן יא), וז"ל: "כל שחקרו הרבה ונודע שאין עוברים על שום דבר של תורה אלא באונס או בשוגג וגם אין מתעכבים במקום אלא באונס או בשוגג [...] וגם מקיימים המצוות בצנעא, כל כה"ג כשרים הם לכל דבר". משא"כ הקראים אשר כידוע עוברים על גופי תורה רבים בסתר כבגלוי. ובלאו הכי כבר רבו הפוסקים, שאין להכשיר לעדות את האנוסים, מפני שעכ"פ עוברים הם על גופי תורה ואין כאן עדות כשרה, וכה הם דברי המהרשד"ם בתשו' (סימן קי): "כבר נמנו וגמרו גאוני עולם קדושים אשר בארץ המה בשאלוניקי, שאפילו נתקדשה האישה בפני עדים אנוסים שם בפרקנקיאה לא הווי קידושין כלל ואם היא תרצה להינשא לאיש אחר מותרת להינשא למי שתרצה, משום דכל הנעשה שם לאו כלום הוא", עכ"ל.

וכן מפורש בשו"ת מרן הב"י (סימן ה). ושוב גילה דעתו בשנית בב"י (אבן העזר סימן מב) אחר שהביא מעשה שהיה בפני רש"י באנוס שקידש בפני אנוסים חביריו וחזרו בתשובה, ואמר שקידושיו קידושין להצריכה גט, דאע"פ שחטא ישראל הוא, ועוד שמא הרהרו תשובה בליבם והו"ל צדוקי. ועל כך העיר הב"י שם: "דתשובה זו באורחות חיים ח"ב ודברים תמוהים הם", עכ"ל. ועיין בספר גט פשוט (סימן קכג ס"ק ח) שביאר את תמיהת חב"י, בזה"ל: "ומה שנראה שתמה על תשובה זו מרן דקאמר דדברים תמוהים הם, העניין הוא משום דא"כ בטלה מה שפסקו הפוסקים המקדש בפני עדים פסולים דאורייתא אינם קידושין". וע"ע בגט פשוט (שם) שהביא חבל פוסקים החולקים ע"ד הריב"ש הנז"ל, וז"ל:

"האחרונים כתבו שבסאלוניקי הסכימו חכמי הדורות ועמדו למנין על אודות נישואי האנוסים עם האנוסות בארץ גזרה, דאין בהן קידושין כלל, מפני דכולם הם פסולים לעדות משום שיכולים לימלט על נפשם ולברוח משם ואינם בורחים כאשר יראה הרואה בתשובות האחרונים ז"ל. ועיין בהרד"ך (בית ט ובית כח ובית כד) ומהריב"ל (ח"א דף נח) ומהרשד"ם (חאבן העזר סימן י וסימן קי) והרא"ם (ח"ב ס"ס לא) ופר"מ (ח"א סימן סא)."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ועיין בשו"ת אגרות משה (ח"ד סימן לב אות ז) שהוסיף סברא גדולה לפסול את האנוסים לעדות, וז"ל: "פשוט וברור דעכ"פ הם אינם שומרי תורה [...] שאף אם הוא באונס שלמדוהו אבותיו, אינו יודע איסור להעיד שקר ושיש עונש בשמים בזה", ע"ש.

וכזאת יש לנו לפרש דברי הרמב"ם (הלכות ממרים פ"ג הלכה א-ג) הנראין לכאורה כסותרים את דברינו, וז"ל:

"מי שאינו מודה בתורה שבעל פה אינו זקן ממרא האמור בתורה, אלא הרי זה בכלל האפיקורסים ומיתתו ביד כל אדם. מאחר שנתפרסם שהוא כופר בתורה שבעל פה מורידין אותו ולא מעלין, והרי הוא כשאר כל האפיקורסים והאומרים אין תורה מן השמים והמוסרים והמומרים, שכל אלו אינם בכלל ישראל, ואין צריך לא עדים ולא התראה ולא דיינים, אלא כל ההורג אחד מהם עשה מצוה גדולה והרים המכשול. במה דברים אמורים באיש שכפר בתורה שבעל פה במחשבתו ובדברים שנראו לו והלך אחר דעתו הקלה ואחר שרירות לבו וכופר בתורה שבעל פה תחילה כצדוק וכבייתוס וכן כל התועים אחריו. אבל בני התועים האלה ובני בניהם שהדיחו אותם אבותם ונולדו בין הקראים וגידלו אותם על דעתם, הרי הוא כתינוק שנשבה ביניהם ואינו זריז לאחוז בדרכי המצות שהרי הוא כאנוס. ואע"פ שאח"כ שמע שהוא יהודי וראה היהודים ודתם, הרי הוא כאנוס שהרי גידלוהו על טעותם, כך אלו שאמרנו האוחזים בדרכי אבותם הקראים שטעו, לפיכך ראוי להחזירם בתשובה ולמושכם בדברי שלום עד שיחזרו לאיתן התורה."

ומדבריו עולה שהאוחזים בדרכי אבותם אף שכופרים בתורה שבעל פה וכו' דינם "כתינוק שנשבה", ולכאורה אפשר שכשרים נמי לעדות. ברם יעויין בפ"י הרדב"ז (שם) שכתב ע"ד הרמב"ם הללו: "נראה שכתב רבינו זה ללמד זכות על הקראים, אבל הנמצאים בזמנינו זה אם אפשר היה בידינו להורידן היה מצוה להורידן, שהרי בכל יום אנו מחזירין אותם למוטב ומושכין אותם להאמין תורה שבעל פה והם מחרפים ומגדפים את בעלי הקבלה, ואין לדון את אלו בכלל האנוסים אלא כופרים הם בתורה שבעל פה. וכבר הארכתי בתשובת שאלה על עניינם", עכ"ל. זאת ועוד שלפי המבואר לעיל, אפשר דהרמב"ם לא הורה לדונם כאנוסים וכתינוק הנשבה אלא לעניין שלא להורגם דבהא לחוד מיירי הרמב"ם שם, אך לעולם פסולים המה לעדות כל שבפועל הם עוברים על גופי תורה הפוסלים לעדות. וכן מפורש בשו"ת המבי"ט (ח"א סימן לז), וז"ל:

"ועוד דפשיטא דהני קראים מזידים הם ופסולים לעדות מן התורה, ואפילו בניהם שהדיחו אותם אבותם, דמותרים הם ועומדים הם, דידעי דאתו מזרע ישראל, ומכחישים בתורה שבעל פה ומגלים פנים בתורה שלא כהלכה, ומעזיזים פניהם נגד חכמי הדור, ועוברים כמה עבירות בכל יום, הרי אין לך מזידים גדולים מהם. ומ"ש הרמב"ם שכתיונוק שנשבה הוא אנוס וכו', היינו שלא להחשיבו בכלל המינים ולהורגו מיד [...] אבל לעניין עדות פשיטא שהם פסולים מן התורה. וכמ"ש הרמב"ם (הלכות עדות פ"א הלכה י), וז"ל: המוסרים והמינים והמומרים לא הוצרכו חכמים למנותן בכלל פסולי עדות, שלא מנו אלא רשעי ישראל, אבל אלו הכופרים והמורדים פחותים הם מן העכו"ם, שהעכו"ם לא מעלין ולא מורדין, ואלו מורדין ולא מעלין ואין להם חלק לעוה"ב, עכ"ל הרמב"ם. ואלו הקראים הכופרים בתורה שבעל פה, בכלל מינים הן ופסולים לעדות מן התורה."

ע"ש. וכל זה עולה יפה בקנה אחד עם דברינו לעיל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הרי לפנינו דעת רוב הפוסקים ובראשם מרן הב"י, שאין לחוש כלל לקידושין שנעשו בפני עדים פסולים מחמת עבירה, גם אם היו אנוסים בארץ גזרה. וכאמור, אפשר שבנ"ד כ"ע מודים שאין כאן עדות דקידושין, שהרי ידוע שגם בצנעא לא שינו מדרכם וגם אין ידוע שחזרו בתשובה, וא"כ לא נתקיים בהם התנאי שהצריכו רש"י והריב"ש והרמ"א. זאת ועוד שנוסף בהם גם חשש גדול של קרובים, שכן ידוע שמנהגם לכבד קרובים לשמש להם כעדים, ובזה לא שייך כלל סברא דאנוסים, וז"פ.

ואל תשיבני מדברי הב"מ (אבן העזר סימן ו סעיף יג) אשר ס"ל דכל שהיא עצמה אסורה מטעם שויה אנפשה חד"א ממילא בניה שנולדו לאחר מכן הם ספק ממזרים, משום שאי אפשר להפריד ביניהם, ע"ש. וכ"כ בארץ הצבי (אבן העזר סימן יד ס"ק לב) ובתשו' משיבת נפש (סימן צ). וא"כ ה"ה לכאורה בנ"ד שעושה עצמה חד"א כשאומרת שזינתה תחת בעלה, ממילא בנותיה שנולדו אח"כ הויין ספק ממזר כיון שמכוחה באו וכל דשדינן בה להחמיר ממילא הוא על ולדותיה. שכן שפיר י"ל דשאני התם דמיירי באשת כהן האומרת לבעלה נאנסתי, ולכן ס"ל להב"מ שנאמנת לפסול גם את בניה מטעם חד"א הנמשך גם על הבנים. משא"כ הכא שאומרת שזינתה תחת בעלה ברצון וקי"ל שאין אדם משים עצמו רשע, אפשר שאין בדבריה כלום כדי לאסור את בניה, ואף אם בעלה האמינה לאוסרה על עצמו מדין שאחד"א מ"מ לאו כל כמיניה לאסור גם את הבנים. וש"מ סמך לזה מדברי הפמ"ג (שם ס"ק כ) אשר הוכיח כן ממ"ש הש"ך (יו"ד סימן רסח ס"ק כב) בשם הרא"ש גבי האומר נתגיירתי ביני לבין עצמי, שאם בא על בת ישראל לא פסלה לכהונה, משום דאין אדם משים עצמו רשע, ע"ש. ועכ"פ פשוט וברור דהב"ש (שם ס"ק כז) פליג ע"ד הב"מ מכל וכל, שכן הגיה ע"ד השו"ע בדין אשת כהן שאמרה נאנסתי שאסורה היא לכל כהן שבעולם אחר שימות בעלה וכו': "נראה אם נשאת לכהן בניה כשרים דאינה נאמנת לפסול בניה, דדוקא לאב נתנה התורה נאמנות ולא לאם", ע"ש. ובלאו הכי יש לדון בנ"ד האם בכלל יש לאישה דין שויה אנפשה חד"א, שהרי לדבריה נישאה בקידושין קראיים ובפני עדיהם אשר כאמור קרוב לוודאי שאין בהם כלום, וא"כ במה שויה אנפשה חד"א כשאין כאן "איסור" כלל.

ב. וכן אין לנו לחוש להא דתנינן בגיטין (פח, ב): "יצא שמה בעיר מקודשת, הרי זו מקודשת". וכן נפסק ברמב"ם (הלכות אישות פ"ט הלכה כב) ובטוש"ע (אבן העזר סימן מו סעיף א), אלא שמדבריהם עולה דהאי מקודשת דנקטינן במתני' אין הכוונה שמחזיקין אותה בודאי מקודשת אלא בחזקת ספק מקודשת ולכן דקדקו בלשונם וכתבו "חוששין לו וצריכא גט", עיין ב"י שם. והרי בנ"ד נהי דלא מצאנו שום הוכחה שנתקדשה בקידושין גמורים, מ"מ כיון שלדבריה נתקדשה לפלוני שהוא מזרע ישראל לעיני עשרות אנשים ומן הסתם יצא שמה בעיר באותו היום שנתקדשה לאותו איש, ומדוע לא נחוש לאותו הקול ונחזיקה לספק אשת איש. ברם לכשנתבונן בדברי הגמ' שם, נמצא כמה סייגים ותנאים יסודיים שנאמרו אודות קיום הקול הזה, ובלעדי כל אחד מהם אין חוששין לו כלל ועיקר ואפילו בית מיחוש אין בו. ועיין בב"י שם שהביא מקור לכולם מדברי הש"ס, וכה הם דבריו בשו"ע בסידור הלכה זו:

"פנויה שיצא עליה קול שנתקדשה היום לפלוני בעיר זו, חוששין לה והרי היא ספק מקודשת אע"פ שאין שם ראייה ברורה. וכל קול שלא הוחזק בב"ד אין חוששין לו. וכיצד הוא הקול שתחזקו בו שהיא מקודשת, כגון שבאו שני עדים והעידו שראו הנרות דולקות ומטות מוצעות ובני אדם נכנסים ויוצאים ונשים שמחות לה ואומרות נתקדשה פלונית, אבל אם שמעו אותן אומרות פלונית תתקדש היום אין חוששין לה, שמא נזדמנו לקדש ולא נתקדשה."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ובכ"י הוסיף בשם המהרי"ק והתשב"ץ והרשב"א והו"ד ברמ"א שם (סעיף ב), בזה"ל:

"ואין חוששין לקול אלא כשהוחזק בב"ד שבית דין חקרו בדבר ושמעו שיש ממשות בקול, אבל כל זמן שלא הוחזק בב"ד לא. אם לא במקום שיש חזקה טובה שנתקדשה, אז לא בעינן הוחזק בב"ד. ויש לב"ד לחזור ולדקדק אחר הקול כדי לברר אם יש בו ממשות."

ועיין בב"ש (שם ס"ק ב) שכתב בשם רבינו ירוחם (נתיב כב ח"ב), שהעדים המעידים על הקול צריכים להיות כשרים. וכן צריך שיעידו בב"ד באותו יום והיינו ביום הקידושין ולא שיבואו אח"כ, ורק חקירת הב"ד אחר העדים אפשר לעשות אח"כ כמבואר בר"ן (גיטין נ, ב) ודלא כהב"ח, ע"ש.

וכמו כן ברור דהאי "נתקדשה היום" האמור בש"ס ובכל הפוסקים הנז"ל, היינו קידושין גמורים כדמו"י ולא קידושין שאין בהם ממש. ואפשר שלזה כיוון הרמ"א במ"ש "ובמקום שיש חזקה טובה שנתקדשה" אז לא בעינן הוחזק בב"ד, ר"ל שבמקום שיש חזקה טובה שנתקדשה כדמו"י א"צ שיוחזקו הקידושין בב"ד. ועכ"פ ודאי שזה נכלל בחתימת דבריו "ויש לב"ד לחזור ולדקדק אחר הקול כדי לברר אם יש בו ממשות", שכן פשוט שאין ממשות בקול בלי שיש ממשות בכשרות הקידושין. איברא שזה מוכח ומבואר לענ"ד בגוף דברי המשנה (שם): "ובלבד שלא יהא אמתלא" [...]. ובגמ' שם (פט, א) מיייתנן כמה עובדי באישה דנפק עלה קלא שנתקדשה בתמרים שלא בישלו כל צרכן ואפשר שאין בהן שוה פרוטה, או באישה שנתקדשה לאדם הנראה גדול בגופו אך אפשר שהוא קטן בשנים, ומסיק בהם הש"ס דמבטלינן לה הוא קלא ואין חוששין לו. וכן הוא פסק הטוש"ע (שם סעיף ג):

"במה דברים אמורים שלא היה שם אמתלא [...] כיצד היא האמתלא, פלונית נתקדשה על תנאי או קידושי ספק כגון שאומרים שזרק קידושין ספק קרוב לו ספק קרוב לה או אם יש להסתפק אם יש בקידושין שוה פרוטה או שהיה קטן, לא הוחזקה אלא שואלין אותה וסומכים על דבריה הואיל ואין שם ראייה ברורה ולא קול חזק."

וש"מ דכל שנותר ספק בקידושין גם לאחר ששאלו את האישה, אין חוששין לקול הזה, וז"פ וברור.

ותו גרסינן התם: "אמר רבי אבא אמר רב הונא אמר רב, לא ששמעו קול הברה אלא כדי שיאמרו פלוני מהיכן שמע מפלוני ופלוני מפלוני והלכו להם למדינת הים [...] אמר רב חסדא עד שישמעו מפי כשרים", ע"ש. וכתבו הרא"ש (שם סימן יא) והרשב"א (גיטין פט, א ד"ה הא), דדוקא בדאיכא תרי דשמעי מתרי, והיינו שיאמרו שני עדים כשרים ששמעו משני עדים כשרים, והו"ד בב"י שם. וע"ע במגיד משנה (שם) שדייק מלשון הרמב"ם, שצריך שיאמרו שנים שמענו שנתקדשה בפני ידועים וכן מורה לשון הגמ', עכ"ל. הרי לפנינו דלא מבעיא שצריך שהקול יצא משני עדים כשרים ששמעו משני עדים כשרים כמו שנתבאר, אלא צריך שישמעו שהאישה נתקדשה בפני "ידועים". ומכלל זה אתה למד, דפשוט שנתקדשה בפני שני עדים כשרים, שכן אם הם ידועים לנו כעדים פסולים תיפו"ל שהקידושין בטלים, וז"פ. וזאת הלכה העלו הטוש"ע (שם סעיף ב): "וכן אם באו שנים ואמרו ראינו כמו שמחת אירוסין ושמענו הברה ושמענו מפלוני ששמע מפלוני שנתקדשה פלונית בפני פלוני ופלוני והלכו להם העדים למדינה אחרת או מתו, הרי זה קול שמחזיק אותה מקודשת", והרמ"א הוסיף בשם הרא"ש והרשב"א הנז"ל: "וי"א דלא הוי קול אלא כשמעו תרי מתרי". ועכ"פ גם מדבריהם למדנו, דלא הוי קול א"כ יצא מפי שני עדים כשרים שפלונית נתקדשה לפלוני בפני "פלוני ופלוני", והיינו שני עדים הידועים ככשרים כדפי'.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אכן עין רואה, כי אמנם מפורש במשנה שפנויה שיצא עליה קול שנתקדשה הר"ז חוששין לה משום אשת איש, מ"מ אין לחוש לקול הזה א"כ חברו בו יחדיו ששה דברים, ואלו הם: שהקול יצא מפי שני עדים כשרים ששמעו משני עדים כשרים שפלונית נתקדשה לפלוני, ושיאמרו שנתקדשה בלשון עבר ולא שהיא אמורה להתקדש, ושהקידושין היו בפני עדים הידועים ככשרים, ושהוחזקה עדותן בב"ד באותו היום והיינו שאמרו שנתקדשה היום, ושנחקרה עדותן בב"ד שוב ושוב שיש ממשות בקול, ושלא היתה שם אמתלא והיינו שאין ספק בקידושין. ועיניך הרואות שאף אחד מכל התנאים הללו לא התקיים בנדון שלפנינו, שהרי לדבריה עדי הקידושין היו קראים אשר פסולים המה מהתורה מחמת עבירה (וספק אם באותו מעמד היו בכלל עדים כשרים), ובודאי שלא הוחזק הקול בב"ד לא ביום הקידושין וגם לא לאחר מכן שהרי לא היה שם ב"ד כלל, ואצ"ל שלא נחקר הקול מעולם ע"י ב"ד, וכן לא ידעו כלל בפני מי היו הקידושין, וכן יש ספיקות רבים בעצם כשרות הקידושין עד שאין לך אמתלא יותר גדולה מזו המבטלת את הקול. וגם המבקשת שעמדה לפנינו לא זו בלבד שלא פתרה כלום מכל הספיקות הללו אלא אדרבה הוסיפה עליהם עוד כהנה וכהנה, שהרי כאמור לדבריה העדים היו פסולים והקידושין היו כמנהג הקראים אשר ידוע לנו בבירור מפי ספרים וסופרים שאין בהם לא אמירה ולא נתינה וכו' ולמעשה לא היה בהם כלום מענייני חו"ק. ועל כן ברור ופשוט שאין לחוש כלל לקול הזה, ואפילו ריח של מיחוש אין בו.

ג. וכאמור לא פתחנו בכל זה, אלא כדי להשוות דין המבקשת שלפנינו – כדין כלל הקראים, אשר שאלת כשרותם לבוא בקהל ה' מוטלת בפלוגתא גדולי הפוסקים: הללו אוסרים בחרמות ונידויים שלא להתחתן בהם מכמה טעמים, עד שקראו לכל מי שיתירם "זקן ממרא" וכל מי שיתחתן בהם "ארור שוכב עם בהמה". והללו מתירים להתחתן בהם לכתחילה אחרי קבלת דברי חברות, ודחו מכל וכל את טעמי האוסרים. והנני לציין כי בעשרות שנות כהונתי כדיין בהם עמלתי בתיקים רבים ומסובכים של פסולי חיתון וחשש ממזרות וכו', לא נתקלתי בפלוגתא גדולה כעין זו אשר דעותיה נפרדו מקצה מזה עד לקצה מזה. עד כי חשבתי בתחילה מי אנכי כי אבוא להכריע בין שני הרים גדולים, אך תורה היא וללומדה אנו צריכים. ועל כן אמרתי אל לבי אשנה פרק זה להבין דברי חכמים וחידותם, ובס"ד בחתימת מאמר יראה למעיין הישר כי לא זו בלבד שקירבנו בין הדעות בכמה אופנים שונים, אלא אפשר דלגבי הקראים בני זמנינו (ובפרט קראי מצרים) לית מאן דפליג שהם כשרים לבוא בקהל אחרי קבלת חברות כנהוג. וזה החלי בעזרת צורי וגואלי.

הנה מראש צורים חזינן למרן הב"י (אבן העזר ס"ו ד) שהביא תשובת רבינו שמשון, בזה"ל:

"מצאתי כתוב שהשיב רבינו שמשון על הקראים שאסור להתחתן בהם לפי שנשותיהם מקודשות להם בכסף או בביאה ומגרשין נשותיהם שלא כדת ומשנין ממטבע שטבעו חכמים בגיטין ונישאות לאחרים בחיי הבעלים, נמצאו הבנים ממזרים מאשת איש."

והוסיף הב"י לתמוך דברי ר"ש הללו מגמ' דקידושין (עה, ב), דקאמר דכותים למ"ד גירי אמת הם וכהנים שנטמעו בהם כשרים היו מפני מה אסרום, מפני שהיו מיבמים את הארוסות ופוטרים את הנשואות ור"ע לטעמיה (יבמות מט, א) דאמר יש ממזר מחייבי לאוין, עכת"ד. ולכאורה מתוך שהביא תשו' זו כמילתא דלית בה חולק וגם הוסיף לתמוך בה מסוגיית הש"ס, ש"מ לכאורה דה"נ ס"ל עיקר להלכה. וגם המב"ט בתשובותיו (ח"א סימן לח) הביא תשובה זו והסכים לה, ובמקו"א (שם סימן לז) הוסיף מדיליה לתמוך באיסור החיתון עם הקראים בראיות ממשנה וגמרא ודברי הפוסקים, וסיים בזה"ל: "וחתרת בקירו' הגמרא עד מקום שידי מגעת

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

למצוא להם היתר, וקצרה ידי מהשיג. ושמעתי שהרב הגדול כמה"ר יעקב בירב מורה להתיר ודעתו רחבה בים הגמרא ומצא על מה שיסמוך, מה שלא מצאתי אני בקיצור, עכ"ל. וכיו"ב מפורש בשו"ת אהלי יעקב (סימן לג) למהריק"ש אשר הפליא בדבריו להוכיח את איסורם לבוא בקהל ה', וסיים בזה"ל:

"על כן הקראים אנו אחראים לרדות ולנדות ולהחרים על אותם המשיאים להם בנותם שעוברים על לא יבוא ממזר בקהל ה' ועל לפני עיוור לא תתן מיכשול, כי נשותיהן מקודשות להם מן התורה או בכסף או בביאה והבא עליהם דינו בחנק וכשמגרשין אין מגרשין כדת ומשנין ממתבע שטבעו חז"ל בגיטין ונשאת לאחרים בחיי הבעלים, ונמצאו הבנים ממזרים מאשת איש והמה בלא יבוא. על כן לא יחיל טובו של כל המתדבק בו, וכל חכם המורה להתיר עליו אני קורא זקן ממרא, וכל איש הירא יזכה ויראה עמנו בנועם ה' ולבקר בהיכלו."

(אך יעויין להלן שהבאנו מדברי מהריק"ש עצמו בשו"ת אהלי יעקב סימן לג היפך הגמור, שהעיד כי חקר אחריהם וגילה שאין ממש בקידושיהם והתירם לבוא בקהל. ואכן בדקתי ומצאתי כי יש שני "סימן לג" בתשובותיו, ושתי התשובות שונות בתכלית. ולפי הנראה התשו' הראשונה שהורה לאסור היא בשם גדולים אחרים, והתשו' השניה שהורה להתיר היא עיקר דעתו, שהרי כתב בה "ואני מעיד בפני בורא עולם"). וכן העלה הרא"ם בתשו' (סימן נח) לאוסרם, כי הם בכלל הספיקות והספיקות אסורים, ע"ש.

וגם הלום מצאנו תוספת חיזוק לדברי הר"ש, מדבריו החדים של הרש"ל בים שלמה לקידושין (פ"ד סימן י), וז"ל: "ואני שמעתי שחכם גדול בא"י רצה להתיר את הקראים ונקצרה לו השעה מן השמים והלך לעולמו ולא נשא פנים לתורה ברוך המקום", עכ"ל. אכן דברי הרש"ל הללו עמדו לנגד עיני הרב ישועות יעקב (אבן העזר סימן ד סעיף לז) והניאוהו מלהתיר את הקראים אף שמתחילה צידד להתירם, והפטיר בזה"ל: "דבמעלת יוחסין מהראוי להחמיר בכל עוז", ע"ש. וכעין זה מצאנו בתשו' הרש"ך (ח"ג סימן טו) אשר מתחילה האריך לצדד בהיתרם, אך לבסוף חתם דבריו: "דקדקתי בעניין עד מקום שקוצר דעתי מגיע וראיתי שהיה מקום להתירם לבוא בקהל, מ"מ יען מנעורי מיום שעמדתי על דעתי שמעתי על הקראים שבזמנינו קלא דלא פסיק כאילו קול משמיא נפל שיש לחוש להם חשש ממזרות, גמרתני שלא להיות נמנה עם המתירין לבוא בקהל כי אם לאוסרם", עכ"ל. ופוק חזי מ"ש השדה חמד (פאת השדה מערכה ב סימן לד אות טו), וז"ל:

"נהירנא כד הוינא טליא בעיר מולדתי ציון היא ירושת"ו שמעה אזני מפום רבנן הוה עובדא שחכם הגדול שבהם (מעדת הקראים) ביקש מחכמי ישראל ובראשם הגאון מס המלך (עט"ר הרשל"צ משה סווין) שיקבלוהו לדעת רבותינו הקדושים, והבטיח להקדיש כל נכסיו (כי היה רכושו רב) לכוללות עיה"ק ירושלים ת"ו, ולא נתנו אוזן קשבת לבקשתו. אף גם זאת זכורני, כי בילדותי שמעתי או אולי אף ראיתי באיזה ספר מעשה שהיה בשנים קדמוניות שנתוועדו חכמי ישראל לבקשת נכבד אחד מהקראים להסתפח בנחלת ה' לקבל תורה שבעל פה, ואחר שנשאו ונתנו בדבר היתה חתימת דבריהם בלשון צחות: הקראים אינם מתאחים לעולם", עכ"ל. ואפשר שכוונתו לספר צמת דוד (ח"ג) שהביא שם המעשה והלשון הנ"ל "שהקראים אינם מתאחים לעולם."

ע"ש. וכמה נוראים הם בזה דברי האזהרה שיצאה מפי ביה"ד שבירושלים אודות האיש הישראלי ימין בן כמהר"ר יעקב ברדוגו מעי"ת מקנאס אשר נשא אישה מכת הקראים נגד דעת הרבנים שאסרום לבוא בקהל, וכה הם דבריהם:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"ובכן נחנא בי דינא דפעה"ק ירושת"ו בהסכמת עט"ר מהרח"צ הגאון המפורסם רשל"צ מרן יעקב שאול אלישר שליט"א, קמנו ונתעורר וגזרנו בכח תוה"ק שתתעלה, כי האיש והאישה הנז' מופרשים ומובדלים מעדת ישראל, וישראל קדושים הם ומוזהרים לבל יגואלו זרעם הכשר בזרע הפסול אשר יולידו הזוג הזה כל ימי עולם וכו' ועל כן חובה רובצת על ראשי כל עיר ועיר אשר יבואו הזוג הזה לדור שמה, לפרסם קלונם ברבים ולהפרישם מקהל ישראל, ושומע לנו ישכון בטח ושאנן מפחד רעה ועליהם תבוא ברכת טוב. הלכ"ד החותמים פעה"ק ירושת"ו בש"א לחודש תשרי שנת התרצ"ה ליצירה."

וזאת הלכה העלה הרמ"א (אבן העזר סימן ד סעיף לו), וז"ל: "הקראים אסור להתחתן בהם וכולם הם ספק ממזרים ואין מקבלים אותם אם רוצים לחזור", עכ"ל. ומקור דבריו מדברי הב"י בשם תשו' הר"ש הנז"ל. וע"ש בב"ש (ס"ק טז) שפי' כוונת הרמ"א במה שהוסיף ואין מקבלים אותם, בזה"ל: "שמא יתערבו בישראל וישאו נשים וירבו ממזרים כמ"ש הרב נטורנאי, ועיין ב"י", עכ"ל. ולפי הנראה ביקש בזה לשלול, שאין ללמוד מכפילות לשון הרמ"א לאסור את הקראים מתרי אנפי: שלא להתחתן בהם מפני שהם ספק ממזרים, וגם שלא לקבלם אף שאינם מבקשים להתחתן בנו מפני דעותיהם המקולקלים. אלא חדא ניהו, והיינו שגם האיסור לקבלם הוא מפני החשש שמא יתערבו בישראל וישאו נשים וירבו ממזרים. ועכ"פ מסתימת דבריו למדנו, דנקט בזה כדעת הרמ"א. וכן יש ללמוד בדעת הט"ז (שם ס"ק כד), וכן נראה בפשיטות דעת הגר"א (שם ס"ק קא) אשר הוסיף להוכיח כן מדברי הש"ס בקידושין, ומתוך שהשווה את דין הצדוקים עם הכותים, עולה שיש לנו לצרף את דעת רש"י והרמב"ם והשו"ע – לאסור את הקראים לבוא בקהל, ע"ש. וכן הוא פסק הלבוש (שם), והחכמת אדם (כלל קנד סעיף ב), וערוך השולחן (שם) ושולחן העזר (שם) אשר ציין: "אכן כל בני ישראל יוצאים ביד רמ"א דפסק הקראים אסור להתחתן בהם". וכן היא דעת רבים מהפוסקים האחרונים, כפי שערוכים המה בארוכה בספר משפטי עזיאל (אבן העזר סימן יז וי"ד כרך ב סימן סג) ושו"ת ציץ אליעזר (ח"ה סימן טז), ע"ש. ונעזרתי במקורותיהם בכל האמור לעיל.

הנה כי כן לפנינו דעת הרמ"א וכל הנלוים אליו, שאסור להתחתן עם הקראים מפני הממזרים שנתערבו בהם, ולכן דין כולם כספק ממזרים. ועל כרחק צ"ל דכל הני רבוותא ס"ל שיש לחוש לקידושיהם אך אין כלום בגיטס, וממילא גרושות שבהם נישאות לאחרים בחיי בעליהן ונמצאו הבנים ממזרים מאשת איש, כמבואר להדיא בגוף תשו' רבינו שמשון שהיא המקור לפסק הרמ"א וסיעתו.

ויש מן הפוסקים שאסרו להתחתן בהם, מפני הגויים שנתערבו בתוכם. והיינו דלא חששו כלל לקידושיהם וממילא לא שייך בהם חשש ממזרות דאשת איש, אולם חששו לגויים שנתערבו בהם, אם מפני שלא הקפידו להתערב בגויים, או מפני הגרים שבאו לתוכם והואיל ואין ממש בגיוריהם שהרי לא קיבלו עליהם תו"מ כדמו"י וגם גר צריך ב"ד של שלושה ופסולים המה מלדון כשם שפסולים הם מעדות, נמצא שהגרים שבתוכם גויים המה. וכה הם דברי הגאון יעב"ץ (שו"ת שאילת יעב"ץ ח"ב סימן קנב):

"הנה כבר כתבתי בחיבורי על אבן העזר (ס"ד) שאין הכרע לאסור הקראים לבוא בקהל מחמת מ"ש בתשובת הגאונים שהביא הרב ב"י שם, וכן מצאתי בשו"ת הרדב"ז (סימן ריט) ובשו"ת רבי בצלאל אשכנזי (סימן ג) שמכשירים אותם לבוא בקהל, והביאו שם מעשה רב שהנגיד רבי אברהם בן הרמב"ם קבלם בתשובה, ונתחתנו בהם גדולי הקהל והכניסום תחת כנפי השכינה, ונ"ל שכדאי לסמוך עליהם. אע"פ שבעיני גרועים הקראים יותר מהצדוקים

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שבזמן הש"ס, שהקראים אין להם דין טהרה במקוה וכו', ולכן נחשבים הם בעיני כגויים גמורים, וכעניין שאמרו בסוף פ"ק דיבמות (יז, א) לא זזו משם עד שעשאו גויים גמורים. שבודאי אינם חוששים לישא נשים נכריות, ולפחות לבעול נשים גויות ולהוליד מהן זרע מרעים, שולדה כמותה ובנים זרים ילדו. ולכן נ"ל שאף שאין לדחות האישה הזאת ואת בניה שנולדו לאיש יהודי, מאחר שלבה נכון עם בעלה בשמירת המצות ונאמנה את אל רוחה לשמור תורה שבעל פה, לכן יש להטבילה טבילה הגונה ע"פ ב"ד, ולקבל עליה עול מצות כמשפט חז"ל בגיורת, ולקבל עליה חברות, ולהביאה באלה ובשבועה לשמור פתחי נדתה וטהרת טבילתה וצניעותה.

וגם הגר"ח סולובייצ'יק (הו"ד בספר עמק ברכה עמוד קד) חשש להם משום ספק גויים, כי במשך הדורות ודאי שקיבלו לתוכם גרים, והואיל ולא קיבלו עליהם כל המצות כפי שצונו לנו רבותינו בתורה שבעל פה כיון שאינם מודים בה, וק"ל (בכורות ל, ב) הבא להתגייר וקיבל עליו כל התורה חוץ מדבר אחד אינו גר, עכת"ד. ועיין בשו"ת יבי"א (ח"ח אבן העזר סימן יב) שהביא דבריו והוסיף: "והשתא דאתינן להכי י"ל עוד, לפי מאי דק"ל (יבמות מו, ב) גר צריך שלושה, מ"ט משפט כתיב ביה. ומכיון שהקראים פסולים לעדות כל שכן פסולין לדון, וכאילו נתגיירו בינם לבין עצמם דלא מהני כלל, כדאיתא ביבמות (מז, א) וכן פסק הרמב"ם (הלכות איסור"ב פ"ג הלכה ח) ובטוש"ע (יו"ד סימן רסח סעיף יא), וע"ע במש"כ בשו"ת יבי"א ח"א (יו"ד סימן יט), עכ"ל.

ד. ברם לעומתם מצינו לחבל פוסקים ובראשם הרדב"ז אשר סתרו את שני החששות הללו והתירו להתחתן בהם אחר קבלת חברות, וז"ל הרדב"ז (ח"א סימן עג):

"כללא דמילתא קידושי הקראים בפני עדיהם אינן קידושין, לפי שהם פסולים לעדות. לפיכך אין בהם חשש ממזרות, ומותרים לבוא בקהל. וכבר היה מעשה בסוף מחזור רס"ז, שקהל גדול מהקראים חזרו לדת האמת על ידי הנגיד רבינו אברהם החסיד, וכמ"ש בספר כפתור ופרח (פרק ה) וקרוב הוא שהיה בנו של הרמב"ם ז"ל. ועד היום המשפחות ההם ידועות במצרים, ומהם כהנים וישראלים מיוחסים, ולא היה אדם פוצה פה עליהם, אלא אדרבה נתחתנו בהם גדולי קהילות מצרים הרבניים. וכבר כתבתי בתשובה אחרת שאם יסכימו עמי חברי אני מתירם. ושוב העידו לפני שהרב מהר"ר יעקב בירב היה מתירם, וכן הרב מהר"ר שמואל הלוי היה מתירם. וכן מצאתי בתשובה להרמב"ם שמשמע ממנה שהיה פשוט לו שמתירים הם לבוא בקהל."

ויש שהוסיפו להתירם לא רק מפני שעדיהם פסולים מהתורה, אלא גם משום שאין להם קידושין כלל, וכה העיד הגאון מהריק"ש בשו"ת אהלי יעקב (סימן לג) אחר שהביא דברי הרדב"ז וסיעתו שהקראים פסולים לעדות מדאורייתא:

"ואני מעיד לפני בורא עולם ששלחתי שני אנשים כשרים והגונים ולומדי תורה מבני בריתנו, וציויתים להיכנס לשם כלאחר יד ולהיות שבעלי החופה הקראים אהוביהם לא ירגישו על מה הם באים, והעידו בפני שלא אמרו שום לשון של קידושין כלל, אלא שהחתן נתן כתובה ביד הכלה ואמר לה הרי כתובתך בידך ולא אמר יותר, והעומדים שם אמרו פסוקי ברכה לברכם. והנה ראיתי נוסח כתובותיהם, ואין לשון קידושין כלל, באופן שאין שום חשש קידושין כלל. ואפילו אילו היו מקדשים כדת וכהלכה, כבר ביארנו לעיל דלכ"ע הקראים פסולי עדות דאורייתא הם והקידושין כמאן דליתנהו דמי."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וכזאת ממש העיד מהר"א חזן בשו"ת תעלומות לב (ח"ד סימן ז) אודות קידושי הקראים, שהחתן אינו נותן שום דבר לכלה, וגם אינו אומר שום לשון קידושין, ולפעמים הכלה היא עם הנשים לפני ולפנים ואין מי שיראה אותה זולת החתן וקרוביה, ומסדר הקידושין ושאר המוזמנים עומדים מבחוץ, וכפי שהודיעני הראב"ד במצרים, עכת"ד. וכיו"ב הוסיף להעיד הגר"א מגדל הכהן (רב עדת האשכנזים בקהיר) בשו"ת יד ראם (אבן העזר סימן ד), וז"ל:

"והנני מגיד תעלומות ואדברה נגד מלכים ולא אבוש, כי ידוע שטעם האוסרים ובראשם הר"ש, מפני שקידושיהם קידושין וגיטם אינו גט, ואולי היו שם עדים כשרים משלנו בשעת קידושיהם. ובאמת שאין כל ספק ובודאי הגמור שקידושיהם אינם קידושין כלל, כאשר עיני ראו יחד עם חכמי עירנו יצ"ו שהלכנו לשם בכוונה מכוונת לראות ולדעת מנהג קידושיהם, ואנו מעידים בתורת עדות נאמנה, שאפילו אילו היו עומדים שם עדים כשרים משלנו לא יועילו כלום, כי החתן אומר פסוקים שלהם רק בפני זקניהם, ואל הכלה לא יקרב ולא יאמר לה שום דיבור כלל וכלל, כי בספר אדרת אליהו להחכם שלהם כתוב שאין מן המוסר לתת דבר ביד הכלה. אלא בשעת הנישואין מעמידים החתן והכלה זה אצל זה, ואבי הכלה נותן טבעת זהב מן המוהר שלקח מן החתן, והחכם שלהם נותן את הטבעת על הכתובה והחתן והכלה נותנים ידיהם על הכתובה והטבעת ביחד, ואחר שאומר המסדר פסוקי ברכה לוקח הוא הכתובה והטבעת ומצניעם אצלו (ואולי זו הסיבה שבנ"ד לא נמצאה הכתובה ביד האישה, ונכדתה חשבה לתומה כי "אבדה", אך אחר עדות הני רבובי אפשר שהכתובה נותרה בידי החכם שלהם), והכלה אינה לוקחת הטבעת כלל וגם החתן כאילם לא יפתח פיו ואינו אומר לכלה אפילו מילה אחת, והאם יש ספק בקידושין אלה."

ואחר יקרא דסהדותא דכל הני רבובי תקיפי, נמצא שחכמי הקראים "השכילו" למחוק במנהגם את כל יסודי הקידושין, שכן מה ערך יש לקידושין שאין בהם לא אמירה ולא נתינה ולא ראיית עדים זולת קרוביהם, ואם אפילו ריח של קידושין אין כאן – אשת איש מנין עד שנצריכה גט, וממילא שאין בהם ממזרות דאשת איש כלל ועיקר.

ועוד הלום מצינו להנודע ביהודה (אבן העזר סימן ה והו"ד בפ"ת אבן העזר סימן ד ס"ק מה) אשר צידד להתירם מטעם "כל דפריש מרובא פריש", חרף דברי הרמ"א שאסרם משום חשש ממזרות, וז"ל:

"הנה הרמ"א (ס"ס ד) החליט לאסור כולם משום ספק ממזרות, ואמנם נוכל לומר דעד כאן לא אסר אלא באתרא דקביעי ואף שרובן לאו בני גירושין נינהו מ"מ חשיבי ולא בטלי, אבל אם פירש אחד מהם אמרינן כל דפריש מרובא פריש. ולגזור שמא יקח מן הקבוע או שמא תחזור למקום קביעתא לא שייך הכא, וראיה מיבמות (טז, ב) וכו'. אלא שאומר אני שאם האישה הזאת בעצמה היתה במקום קבוע לשיבת הקראים ובהיותה גדולה ובת דעת הלכה משם ובאה לכאן, עדיין אסורה משום קבוע דהא גם היא מוזהרת ולדידה לא חשיב פירש שהרי היא בעצמה ידעה פרישתה ומקרי כפירש בפנינו וכו'. כללא דהך פסקא, אם האישה לא היתה מעולם במקום קביעותם אלא אבותיה יצאו משם ונולדה חוץ ממקור הקביעות, הרי זו מותרת להישאר תחת בעלה, כיון שנעשה מעשה. אבל אם יצאה בגדלותה והיא בעצמה נסעה משם, אין אני מהמתירים ולא מהאוסרים, כיון שכמה קדמונים התירו לקבלם אפילו במקום קביעותם (עיי' בזה בתשו' הרדב"ז ח"א סימן עג ובח"ד סימן ריט ובתשו' בשמים ראש סימן קעז בתשו' מהר"ר ברוך שם וע"ע מזה בי"ש פ' עשרה יוחסין) ולכן אני אומר בה לא איסור ולא היתר."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וכיו"ב מבואר בשו"ת הלקט (ח"א סימן רנו) למהר"י חגיו, בזה"ל: "בנות הצדוקים בזמן שנהגו ללכת בדרכי ה', הנה בנדה (לג, ב) משמע שהיו מהן נוהגות כדיני ישראל ובודאי שהיו נושאים מהן, ובדעתי להתיר בנותיהם. ולצאת ידי כל ספק, ניכבשינהו דניידי ולא יהיה שום חשש כלל, ואשר יבוא ויקבל דבר חברות את בנותינו ניתן לו, ויש לי ראיות ברורות להתיר שאין להשיב עליהן, ואודיעם בזמנם. דברבנן עבדינן עובדא והדר מותבינן תיובתא" (עירובין סז, ב), עכ"ל. ועיין בשו"ת יבי"א (שם) אחר שהביא מדבריהם, סיים בזה"ל: "ולפי"ז בזמנינו שכולם פירשו ממקומם במצרים ועלו ובאו לארץ ישראל ונתפזרו בכל רחבי הארץ, יש מקום להקל יותר ודו"ק", ע"ש.

ה. הא קמן ג' טעמים מבוררים אשר יש בכ"א מהם לחוד כדי להתיר את הקראים לבוא בקהל ה', וכ"ש דחזי כולהו לאצטרופי בהדי הדדי. ומכאן התמיהה בולטת ע"ד האוסרים אשר נמשכו לתשו' הר"ש לחוש לקידושיהם ולאוסרם משום ספק ממזרות, שהרי לית מאן דפליג שהם בעלי עבירות במוצהר ומופקעים המה מתורת עדות מהתורה והלכה רווחת היא בש"ס ובפוסקים שאין חלות כלל לקידושין שאין בהם שני עדים כשרים. ובפרט דהר"ש שהוא מרא דהאי איסורא פתח את תשובתו אודות היתר החיתון עם הקראים, בזה"ל:

"מאחר שהם כופרים בתורה שבעל פה, ומחללים כל המועדות, ואוכלים חמץ בפסח, ואוכלים ביום הכיפורים וכו'. ועוד שהם בועלי נידות ואוכלי נבלות וטריפות, ומאחר שהם עוברים על איסורי כריתות וחייבי כריתות הם, וקי"ל (סנהדרין פא, ב) מי שלקה ושנה בחייבי כריתות מכניסים אותו לכיפה עד שתבקע כרסו, ואלו שנו ושילשו באיולתם, וכבר אמרו (פסחים מט, ב) שאסור לישא בת עם הארץ שהם שקץ ונשותיהם שרץ, ועל בנותיהם הוא אומר ארור שוכב עם כל בהמה. ועוד שקידושיהם מן התורה הם, וכמו שאמרו (יבמות מז, ב) שאפילו ישראל משומד אם קידש קידושו קידושין, וכשמגרשים אין מגרשין כדין תורה, ומשנים ממטבע שטבעו חכמים בגיטין, ונישאות לאחרים בחיי בעליהן הראשונים, ונמצאו הבנים ממזרים מאשת איש."

והנה מ"ש לאוסרם מטעם "הנהגה" והיינו שיש להתרחק מהם מפני שהם שקץ ונשותיהם שרץ וכו', ודאי שאין לנו להרהר אחר שיקול דעתו הרחבה. אך מה שהוסיף לאוסרם משום "פסול" של ממזרות, סותר לכאורה את פתיחת דבריו, שכן אם עוברים הם על כל גופי תורה וחייבי כריתות המה הרי שפסולים הם לעדות מן התורה, וא"כ מדוע חשש לקידושיהם ולא עוד אלא שכתב "שקידושיהם מן התורה", אתמהה! ומה שהביא ראיה מהא דאמרו ביבמות שאפילו ישראל משומד חוששין לקידושיו, כבר הוכחנו לעיל דאין זה עניין כלל לגבי כשרותו להעיד, שהרי הלכה פסוקה היא שהעובר עבירה שלוקין עליה מהתורה פסול לעדות. וביותר יפלא על הרמ"א וסיעתו שהעתיקו רק סוף דבריו, והיינו שאסור להתחתן בהם מעיקר הדין משום שהם ספק ממזרים. ויפלא עוד שבעתים ע"ד כמה מן הפוסקים הנז"ל אשר מתחילה האריכו להוכיח שהקראים פסולי עדות המה מהתורה, אך סיימו לאוסרם כפסק הרמ"א.

ואמנם כבר הקדימנו הרדב"ז (ח"ב סימן תשצו) בתמיהה זו, והוכרח להעמיד דברי רבינו שמשון וסיעתו כשקידשו בפני עדי ישראל כשרים ולא בפני עדיהם, וז"ל:

"ואני אומר שלא עלה על דעת הרב לומר שקידושיהם קידושין כשהם בעדים שלהם ח"ו, שהרי בודאי שהם פסולי עדות. אלא דיבר לפי זמנו ומקומו שלא היו נמצאים אלא מעט מזעיר, וכל קידושיהם היו בעדי ישראל, אבל הגירושין אע"פ שהיו בעדי ישראל לא היה הגט כתיקון חז"ל, ולכן גזר

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עליהם שהם ממזרים. אלא שמאותם קראים לא באו בארצות אלה, כי חקרו אחריהם עד אשר השמידום וכמ"ש הרב אברהם זכות. הילכך בזמן הזה ובמקום הזה שיש להם קהל גדול, ואין עושים קידושיהם אלא ע"פ עדיהם, הדבר ברור שאין קידושיהם קידושין והבא על אחת מנשותיהם אינו כבא על אשת איש, ולכן לדעתי אינם ממזרים. ואם יסכימו לשוב בתשובה אני מקבלם, שלא גזר הרב אלא באותם שקידושיהם בעדים שלנו."

אך לא ידעתי היאך נוכל להתפייס בזה, שכן תינח בימיו של רבינו שמשון שלא היו נמצאים אלא מעט מזעיר וכו', מ"מ כל הפוסקים האחרונים שהעתיקו דבריו ונקטו כוותיה, הרי שבימיהם גדלה קהילת הקראים ובודאי שהיו עדים מצויים בתוכם, ועכ"פ היה להם להעמיד דבריהם רק היכא דקידשו בעדי ישראל. זאת ועוד שלפי עדות מהריק"ש אשר בודאי היתה לנגד עיניהם, אין בקידושיהם לא אמירה ולא נתינה, וא"כ מה יועילו בזה אפילו עדים כשרים.

וכבר הורונו המורים שבמקום פליאה נשגבה זהו האות שלא זכינו להבין עומק העניין, ולולי דמסתפינא הייתי מוסיף ע"ד הרדב"ז טעם אחר שחששו לו האוסרים, והוא קידושי ביאה. והיינו דלעולם לית מאן דפליג דקידושיהם בכסף או בשטר אין בהם כלום, אם מצד עדיהם אשר פסולים המה מן התורה או מצד מהות הקידושין שאין בהם שום אמירה מלשון קידושין ולא נתינת כסף ושטר וכו'. אולם מאחר ולפי מנהגם כך היו מקדשים נשים ומתייחדים עימהן בחיי אישות, הרי אנן סהדי שבעילתם בעילת אישות והו"ל קידושי ביאה. ואכן הרואה יראה בגוף תשו' הר"ש כפי שהעתיקה הב"י שדקדק בלשונו וכתב: "לפי שנשותיהם מקודשות להם בכסף או בביאה", והאי לישנא מכוון לשני התירוצים הנז"ל, דמ"ש "בכסף" מכוון לתירוץ הרדב"ז והיינו בזמן שהיו מעט מזעיר והיו מקדשים בעדי ישראל כדת של תורה, ומה שכתב "בביאה" מכוון היכא דקידושיהם בכסף לא היה בהם ממש מצד עדיהם או מצד שאר דברים שהקידושין תלויים בהם. איברא שביאור זה מוכח ומבואר להדיא בחלק מהפוסקים האוסרים, וכה הם דברי מהר"ש גאביוזון בשם תשו' רבינו אליהו מזרחי (הו"ד בשו"ת אהלי יעקב שם):

"אשת צדוקי היא אשת איש, שאע"פ שקידושיה לבעלה לא היו אלא בפיסולי עדות דאורייתא, מכל מקום כל העולם הם עדי ביאה, אע"פ שלא ראו הביאה. דומיא דדוד המלך (לפי המבואר בתוס' כתובות ט, א) וכיון שהדבר כן ואנן סהדי שלשם אישות הוא בועל ולא לשם זנות בעלמא, הו"ל כאילו נתקדשה בפנינו בעדי ביאה. וסיים מהר"ש גאביוזון, ואפשר לי לומר שלזה כיוון רבינו שמשון בתשובתו במ"ש שנשותיהם מקודשות להם מן התורה בכסף או בביאה, רוצה לומר – בכסף למי שסובר שעדיהם כשרים, ובביאה אפילו למי שסובר שעדיהם פסולים, עכ"ז כשנתקדשה בביאה לכ"ע היא אשת איש גמורה."

וזה ממש כדברינו וברוך שכיוונו לדברי גדולים.

ו. אלא שעפ"י נמצאנו תולין את יסוד פלוגתת האוסרים והמתירים – בהאי חזקה דתלמודא "שאיין אדם בועל בעילתו בעילת זנות": שלדעת האוסרים גם הקראים בכלל חזקה זו, ולדעת המתירים אינם בכלל חזקה זו. ומעתה שומה עלינו לשנות פרק זה בש"ס ובראשונים, למען נשכיל כיצד פסקו בה עמודי ההוראה אשר מפיהם אנו חיים.

תנינן בגיטין (פא, א): "המגרש את אשתו ולנה עמו בפונדקי, ב"ש אומרים אינה צריכה הימנו גט שני וב"ה אומרים צריכה הימנו גט שני. אימתי בזמן שנתגרשה מן הנשואין, ומודים בשנתגרשה מן האירוסין שאינה צריכה הימנו גט שני מפני שאין לכו גס בה". ובגמ' שם מסקינן דפליגי בשלא ראוה שנבעלה, וצריכה גט שני אליבא דב"ה משום דאמרין הן הן עדי יחוד והן

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הן עדי ביאה, ע"ש. וכ"פ הרמב"ם (הלכות גירושין פ"י הלכה יח-ט), וז"ל: "נתייחד עמה בפני עדים והוא שיהיו שני עדים כאחד, אם היתה מגורשת מן הנשואין חוששין לה שמא נבעלה והן הן עדי יחוד הן הן עדי ביאה, שכל המקדש בביאה אינו צריך לבעול בפני עדים אלא יתייחד בפניהם ויבעול כמו שביארנו, לפיכך צריכה גט מספק והרי היא ספק מקודשת. ואם היתה מגורשת מן האירוסין אין חוששין לה, שהרי אין לבו גס בה". ובסמוך (שם הלכה יט) הוסיף הרמב"ם: "הורו מקצת הגאונים שכל אישה שתבעל בפני עדים צריכה גט, חזקה שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות וכו'. וכל הדברים האלה רחוקים הם בעיני עד מאוד מדרכי ההוראה ואין ראוי לסמוך עליהם, שלא אמרו חכמים חזקה זו אלא באשתו שגירשה בלבד או במקדש על תנאי ובעל סתם, שהרי אשתו היא – ובאשתו היא שחזקתו שאינו עושה בעילת זנות עד שיפרש שהיא בעילת זנות", עכ"ל. וזאת הלכה העלו הטוש"ע (אבן העזר סימן קמט סעיף ב).

ומתוך כך עמדתי ואתבונן בהאי חזקה שאין אדם עושה בעילתו ב"ז: האם משום חומר האיסור דבעילת זנות אמרו חזקה זו, או"ד לאו משום איסור אתינן עלה אלא מפני שאנו תולין שרצונו לחזור ולהתקשר עמה שתהיה אשתו וחוזר בו מהגט או מהתנאי. ונפק"מ במי שפרוץ בזנות ובשאר עבירות חמורות שבתורה כגון שנתייחד עמה כשהיא נדה או שנתייחד עם אנוסתו: את"ל משום חומר האיסור דבעילת זנות אתינן עלה, פשוט שאינו בכלל חזקה זו שהרי הוכיח במעשיו דלא דחיל מאיסורא ואתרע ליה חזקתיה ובודאי לא בעל לשם קידושין. אולם אם משום שרוצה להתקשר עמה באישות אתינן עלה, מה לי שהוא פרוץ בעבירות חמורות טפי, הא אכתי חזקתו שרוצה שתהיה אשתו ולכן חיישנן שמא בעל לשם קידושין. ותו נפק"מ במי שנשא אישה בערכאות (נישואין אזרחיים) ונתייחד עמה בפני עדים: את"ל משום חומר האיסור דבעילת זנות אמרו חזקה זו, אפשר שאין לחוש כלל לנישואיו, שכן מתוך שהניח חו"ק כדמו"י ונשא בערכאות הרי שגילה בדעתו שאינו חושש לחיות עמה באיסור זנות ע"פ דין תורה"ק ואתרע ליה חזקתיה. אולם אם משום שרוצה להתקשר עמה באישות אתינן עלה, מה לי שאינו חושש מאיסור זנות הא אכתי חזקתו שבעל אותה לשם אישות.

וכניסתי לבית הספק בזה, הוא מפני שהרמב"ם דחה דברי הגאונים ותלה חזקה זו רק "באשתו", וש"מ דלאו משום חומר האיסור אתינן עלה, אלא רק מפני שאנו תולין שרצונו לחזור ולהתקשר עמה שתהיה אשתו וחוזר בו מהגט או מהתנאי ובעיל לשם קידושין. וא"כ ה"ה נמי אם היתה גרושתו נדה, שכן מה לי שאיסורה חמור טפי מבעילת זנות, הא עכ"פ קידושין תופסין בה וחזקתו שנתייחד עמה כדי להחזירה בקידושי ביאה. וכן ה"ה לגבי שאר נשים אשר יש לתלות דבעיל לשם אישות, כגון אנוסתו או שנשאה בנישואין אזרחיים. וזה כצד בתרא בחקירה דידן. אולם מאידך חזינן בדבריו בהלכות אישות (פ"ז הלכה כג) שתלה חזקה זו "בישראל הכשרים", וז"ל: "חזקה היא שאין אדם מישראל הכשרים עושה בעילתו בעילת זנות והרי בידו עתה לעשותה בעילת מצוה". והאי לישנא מורה בעליל שלא אמרו חזקה זו אלא בישראל הכשרים הזהירים מאיסור בעילת זנות, לאפוקי מי שהפקיע א"ע מחזקה זו כגון שנתייחד עם גרושתו נדה שאיסורה חמור טפי מבעילת זנות, או שנתייחד עם אנוסתו או אישה שנשא בנישואין אזרחיים, מפני שהוכיח במעשיו דלא דחיל מאיסור בעילת זנות. וזה כצד קמא בחקירה דידן.

איברא דמאי דילפינן מכללא מדברי הרמב"ם הללו, מפורש הוא בפלוגתא דרבנן קמאי ובתראי – דפליגי בדבריו. דהנה מראש צורים חזינן למרן הב"י (אבן העזר ס"ס קמט) שהביא תשו' הריב"ש (סימן ו) אודות אנוס שנשא אנוסה בחוקותיהם, וישבה עמו כאשתו לכל דבר עד שנתעברה ממנו ואח"כ עזב אותה ועקבותיו לא נודעו. ולמד מדברי הרמב"ם הנז"ל, שלא אמרו חזקה שאין אדם עושה בעילתו ב"ז אלא באשתו שגירשה בלבד או במקדש על תנאי ובעל סתם

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שהרי היא אשתו, אבל בשאר אנשים כגון פנוי הבא על פנויה אין חוששין לומר שמא לשם קידושין בעל. ומסיק בזה"ל:

"ואם יאמר אומר שאפילו הרמב"ם לא אמרה אלא בפנוי הבא על פנויה בדרך מקרה, אבל זה שנשאה בחוקי הגויים והתנה עמה להיות כאשתו הוי ליה כמי שפירש שדעתו לבעול לשם קידושין. יש להשיב ולומר דאדרבה איפכא מסתברא, דאפילו לדעת אותם הגאונים שסוברים דבסתם אמרינן לשם קידושין בעל, בנדון זה לא בעל לשם קידושין דכיון שהתחילו בנישואין כחוקות הגויים הר"ז כאילו פירשו שאין דעתם לשם קידושין כדת משה ויהודית אלא כדרכי הגויים שאינם בתורת גיטין וקידושין, וא"כ אינה אצלו כנשואה אלא כפילגש בלי כתובה וקידושין [...] ועוד שזו לא טבלה לנדתה שהרי לא היה לנשים אחר הגזירה מקום טהרה, ואם לאיסור כרת התיר עצמו בביאתו איך יחוש לאיסור קל של פנויה."

וע"ע בגוף תשו' הריב"ש שהעיד: "שכן הסכים הרשב"א ז"ל וכ"כ הרמ"ה והרא"ש והרבה מן האחרונים". וכיו"ב מבואר בתרומת הדשן (סימן פט) גבי מומר שנשא מומרת בנימוסיהן ונתגיירו אח"כ, אין כאן חשש קידושין כלל ומותרת לצאת ממנו בלא גט אע"פ ששהה עמה כמה שנים, דהואיל ויצא מן הכלל בכל עבירות שבתורה ודאי שעושה בעילתו בעילת זנות ובהפקירא נחא ליה, ע"ש. ועיין בשו"ע (שם סעיף ו) וברמ"א (אבן העזר סימן כו סעיף א) שהביאו דברי הריב"ש ות"ה הללו להלכה. וגדולה מזו מבואר בשו"ת הרדב"ז (ח"א סימן שנא) אודות מומר שגירש את אשתו קודם שהמיר ואחרי שהמיר נשא אותה בערכאותיהם ונתייחד עמה בפני עדים, והעלה שא"צ גט, משום שלא אמרו חזקה אין אדם עושה בעילתו ב"ז אלא בישראל "כשר" הזהיר במצוות דלא שביק היתרא ואכיל איסורא או בסתם ישראל, אבל בזה שהוא פרוץ בעריות ובנכריות אתרע חזקתיה ולא שייכא ביה חזקה זו, ע"ש. ומכלל דברי כל הני רברי תקיפי אתה למד, שכרכו דברי הרמב"ם בהלכות גירושין עמ"ש בהלכות אישות אהדדי, והיינו שלא אמרו חזקה שאין אדם עושה בעילתו ב"ז אלא בקיום תרתי: "באשתו" – לאפוקי פנוי הבא על הפנויה, ו"בישראל הכשרים" – לאפוקי מי שבמעשיו הפקיע א"ע מחזקה זו (והוא כצד בתרא בחקירה דידן).

אך לעומתם חזינן באור שמח (הלכות גירושין פ"י הלכה יט) שלמד איפכא מדברי הרמב"ם הללו, דהא דתלה חזקה זו "באשתו", הוא מפני שאנו חוששין שמא רצונו לחזור ולהתקשר עמה שתהיה אשתו וחוזר בו מהגט או מהתנאי. ועל כן פשיטא ליה מדברי רבינו, דאף אם היתה נדה ג"כ אמרו דלשם קידושין בעיל, כיון דלאו משום חומר האיסור דבעילת זנות אמרו חזקה זו אלא רק מפני רצונו שתהיה אשתו. ומה שכתב הריב"ש להפקיע חזקה זו במי שמופקר בזנות וכו' או כשהיתה בחזקת נדה, הוא רק לשיטת הגאונים דאפילו בפנויה דעלמא אמרו חזקה זו והוא משום חומר איסור דפנויה והיכי דמצי למעבד היתרא לא שביק ואכיל איסורא, אז יתכן לומר דכיון דעבר על איסור חמור תו לא איכפת ליה במה דפש איסורא דזנות. אבל לשיטת רבינו דהוא עניין אחר, אין כאן מקום לסברא זו, עכת"ד. ומדבריו אתה למד, שלמעשה יסוד פלוגתת הרמב"ם והגאונים הוא בחקירה דידן: דהגאונים ס"ל כצד בתרא, אך הרמב"ם ס"ל כצד קמא – שאין חזקה זו תלויה כלל בחומר האיסור אלא ברצונו לחיות עמה בחיי אישות, ודוק מיניה לכל מקום שיש לתלות כן כגון הנושא אישה בערכאות ודר עמה בחיי אישות או הכונס לביתו את אנוסתו, שיש לחוש שמא בא עליה לשם אישות. ולזה מטיין דברי הגאון הרוג'ובר בשו"ת "צפנת פענח" (ח"א סימנים כו-כז), אשר העלה לחוש גבי נישואין אזרחיים, בזה"ל: "כיון שהחזיקה עצמה לאדם מסויים, זה גופו מצידה הווה גדר אישות, לא בגדר ברור, ולא מהניא אמתלא", ע"ש. אלא שתשובה זו יצאה מתחת ידו בשנת תרצ"ג, אך בתשובה מוקדמת יותר

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

משנת תרפ"ז העלה (שם סימן ד) שא"צ "גט כריתות" אלא "גט חירות" ואין לחוש כלל לעניין ממזרות, ע"ש. וצ"ע אם חזר בו מתשובה זו. ופוק חזי לדבריו החדים והחריפים של בעל "אבן האזל" (הלכות אישות פ"ו) אשר האריך בעניין תוקפם של נישואין אזרחיים, ולבסוף מסיק בזה"ל:

"בהא נחיתנא וסליקנא שכל הפוגע בקידושין אחר שדרו כאיש ואישה ביחד, הוא פוגע באשת איש החמורה, ואין להורות שום הוראות היתר לצרף קולות לבטל הקידושין אחר שדרו ביחד, והמיקל בזה אינו אלא מן המתמיהין וצריך כפרה לשגגתו בהוראה של חיוב מיתה וממזרות."

ולפי הנראה, זה היסוד לפלוגת גדולי ההוראה אשר דנו בארוכה בתוקפם של נישואין אזרחיים – הן לגבי איסור אשת איש והן לגבי חשש ממזרות והן לגבי איסורה לכהן ולבועל, והרי לפניך מקצת הדעות בזה.

הנה הדעה הרווחת בפוסקים ובראשם המהר"ם שיק (אבן העזר סימן כא), שאין לחוש כלל לנישואין אזרחיים, ולכן א"צ גט. וכיו"ב מבואר בשו"ת בית יצחק (אבן העזר סימן כט) ושו"ת בית אפרים (סימן מא), והו"ד באגרות הגר"ח עוזר (סימן ל) אשר סמך עליהם להתייר אף לכהן משום דקי"ל פנוי הבא על הפנויה לא עשאה זונה. וע"ע בשו"ת יבי"א (חלק ו אבן העזר סימן א) שהוסיף להוכיח במערכה אחר מערכה כיד ה' הטובה עליו, שרוב האחרונים לא חששו כלל לנישואין אזרחיים, וכן עשה מעשה במצרים להתיר אישה שנישאה בערכאות בלא גט משום חשש עיגון, ע"ש. ואכן הוראה יראה בגוף רוב תשובות המקילין, שסמכו את יתדם ע"ד הריב"ש ותה"ד הנז"ל ופסק השו"ע והרמ"א דנקטו כוותייהו, שבפרוצים בעבירות לא אמרינן חזקה זו. זאת ועוד דבעינן עדי יחוד כשרים לעיכובא ושגם הבעל והאישה יודעים מהעדים, כמבואר להדיא ברמב"ם (הלכות גירושין פ"י הלכה יח) ובטוש"ע (אבן העזר סימן קמט סעיף ב). ופשוט דכל זה רחוק מן המציאות בנישואין אזרחיים, ולכן גם את"ל שכיוון לבעול לשם קידושין, הרי עדי היחוד אינם יודעים מזה וגם הבעל והאישה אינם יודעים מהעדים.

ועיין בשאגת אריה (הו"ד בשו"ת בית אפרים שם) שהוסיף לחדד סברא זו בזה"ל: נ"ל שכל מה שאמרו חזקה שאין אדם עושה בעילתו ב"ז ולשם קידושין בעל, אין זה אלא בדורות הראשונים שהיה דרכם לפעמים לקדש בביאה, ואי אפשר לקידושי ביאה בלא עדי יחוד, והיה דין זה ברור וידוע לכל. אבל בזמנינו ובמדינות אלו שאין דרכם לקדש בביאה כלל, ואין דין זה ידוע אלא לת"ח הבקיאים בהלכות קידושין, אין לחוש שבעל לשם קידושין, שקרוב לומר שלא היה יודע ואינו בקי בהלכות קידושין כי היכי דנימא שבעל לשם קידושין. וגם עדי היחוד אינם בקיאים בזה כלל, והלוואי שרוב המורים בזמנינו ידעו הלכות קידושין על מתכונם. ולכן בנ"ד אין לחוש לקידושין, עכת"ד. ושו"ר בשו"ת זרע חיים (סימן יא) שהפליג בביטולם של נישואין אלו, וז"ל: "שכל שנשא רק בחוקי המלוכה משפיל עצמו לזנות, וקידושיו אינם קידושין, והביאה אינה לשם קידושין, והיא תקנה גדולה להציל אלפי מקרים ברוסיה ובאמריקא מחשש ממזרות", עכ"ל. וכעין זה הפליאו בדבריהם דייני ביה"ד הגדול בשנת תשל"ג (פד"ר כרך ט עמ' 352), ופסקו שהאישה רשאית להינשא בלא גט, ע"ש.

אולם מאידך מצינו למקצת פוסקים אשר גם הם סמכו את יתדם על הרמב"ם – אך לפי ביאור האור שמח בדבריו, ולכן החמירו בנישואין אזרחיים להצריכה גט לעיכובא. כן היא דעת בעל אבן האזל ושו"ת צפנת פענח הנז"ל, וכן מבואר בשו"ת מערכי לב (סימן פז), וכן היא סברת הגרי"א הענקין שהובא בשו"ת אגרות משה (אבן העזר ח"ב סימן יט). וע"ע בשו"ת פרי השדה (ח"ג סימן ט), ושו"ת קרית חנה דוד (ח"ב אבן העזר סימן כה).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ברם כבר פשטה ההוראה בבתי הדין לסמוך על דעת רוב הפוסקים, שמעיקר הדין אין לחוש כלל לנישואין אזרחיים, אך לחומר איסור כרת דאשת איש מצריכין גט לכתחילה במקום האפשר, אבל במקום שיש חשש לעיגון אין להחמיר בה ומתירין אותה לינשא בלא גט. אולם לגבי הולד שילדה מאיש אחר בלא גט, אין לחוש כלל משום ממזרות מתלת אנפי: ראשית משום שאין לך עיגון גדול מזה, וכבר נתבאר שאפילו באיסור החמור דאשת איש לא החמירו במקום עיגון. ועוד שמעיקרא לא החמירו להצריכה גט לכתחילה אלא משום חומר איסור כרת שבה, משא"כ באיסור ממזרות שאינו אלא בלאו. זאת ועוד שגם לדעת המחמירים אין כאן אלא ספק – שמה גמר ובעל לשם קידושין כמבואר להדיא בש"ס וברמב"ם, והרי ספק ממזר מותר מן התורה אלא שרבנן החמירו בו, ובספיקא דרבנן אזלינן בתר המיקל. כן העלו הגר"ע הדאיה בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ד אבן העזר סימן ב) והגר"א הרצוג בשו"ת היכל יצחק (אבן העזר ח"ב סימן לא) והגר"מ פיינשטיין בשו"ת אגרות משה (אבן העזר ח"ב סימן יט) והגר"ש אלישיב בתשובות והנהגות (כרך ה סימן שכז), וכן הורה למעשה בשו"ת יבי"א (אבן העזר ח"ו סימן א וח"ח סימן י), ועוד רבים וטובים.

ודון מינה ואוקי באתרין, דה"ה נמי לגבי כת הקראים, שדעת הרמב"ם אליבא דרוב הפוסקים ובכללם השו"ע והרמ"א שאין לחוש לקידושיהם משום קידושי ביאה, מפני שאין נוהג בהם חזקת התלמוד דאין אדם עושה בעילתו ב"ז. שכן אף אם נדון אותם כדין האנוסים מפני שהם מחזיקים בדרכי אבותיהם, הרי לפנינו דעת הרא"ש והרמ"ה והרשב"א והריב"ש ושו"ע ורמ"א שגם באנוסים אין נוהג האי חזקה דתלמודא. זאת ועוד שהם מופקעים גם מהתנאי השני המפורש ברמב"ם שאין חזקה זו נוהגת אלא "בישראל הכשרים", שהרי רחוקים המה מהגדרה זו – כרחוק מזרח ממערב. וכמו כן לא שייך בהם סברת הפוסקים, שלא נאמרה חזקה זו אלא במקום שנוהגים לקדש בביאה בפני שני עדי יחוד כשרים אשר הבעל והאישה יודעים עליהם. וזה לענ"ד טעם המתירים שלא חששו לקידושיהם גם משום קידושי ביאה והתירום לבוא בקהל ה', ודכוותיהו זהו עיקר טעם האוסרים שחששו לקידושיהם משום קידושי ביאה ולכן אסרו להתחתן בהם. וסימנא טבא אמינא להאי מילתא, מדברי הרדב"ז שהוא מרא דהאי היתרא, וכאמור הוא עצמו כתב להדיא דלא אמרינן חזקה זו אלא בישראל "כשר".

ז. ואם כנים אנו בכל זה, הרי שלדעת רוב הפוסקים ובכללם עמודי ההוראה אשר מפיהם אנו חיים, אין לנו למנוע את הקראים מלבוא בקהל ה' אחרי שיקבלו עליהם דברי חברות, ובפרט הקראים אשר מוצאם ממצרים ותולדותיהם כיוצא בהם. מפני שאין לחוש כלל לקידושיהם – הן מצד עדיהם המופקעים מתורת עדות מחמת עבירה ומחמת קירבה, והן מצד מנהג קידושיהם שאין בהם לא אמירה ולא קנין כסף ואף בעילתם אינה אלא בעילת זנות. והן אמת שלא נעלם מעינינו דברי האוסרים ובראשם הרמ"א אשר נמשכו להוראת רבנו שמשון, וא"כ בצדק יתמה השואל מה לנו כי נכניס ראשנו בין הרים הגבוהים וכ"ש להכריע בהם הלכה למעשה. מכל מקום מידי ספיקא דדינא לא נפקא, ובפרט שגם האוסרים עצמם לא אסרו אלא מחמת ספק ממזרות כמפורש ברמ"א, והתורה אמרה לא יבא ממזר בקהל ה' – ודרשינן (קידושין עג, א) ממזר ודאי הוא דלא יבא הא ספק ממזר מותר מהתורה, ורק משום מעלה שעשו ביוחסין אסרוהו חכמים. ונמצא דפלוגתא שבנ"ד היא במידי דרבנן, ולפי הכלל המסור בדינו במידי דרבנן יש לנו לילך בתר המיקל.

זאת ועוד, שכבר הוכחנו בפסקי דין רבים (עיין בספרי אבני עזר חלקים ה-ו) שלדעת רבים מהפוסקים גם רבנן לא גזרו בס"מ כל שמצטרף עמו ספק אחר, ואצ"ל בנ"ד שחברו בו יחדיו למעלה מחמישה ספיקות גדולים הקרובים לוודאי, כפי שערוכים המה באורך מאמר זה, והרי

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לפניך תמציתם: ספק דילמא הלכה כדברי הרדב"ז וסיעתו שהתירו את הקראים לבוא בקהל ה'. ואת"ל הלכה כדברי ר"ש וסיעתו שאסרו להתחתן בהם, דילמא לא אסרו אלא כשידוע שקידשו בעדי ישראל כשרים אבל בזה"ז שידוע בוודאות שמקדשים הם רק בפני עדיהם לא אסרו כלל, וכמ"ש הרדב"ז בדבריהם (ובפרט בנ"ד שדבר הקידושין נודע רק מפי הסבתא, והיא עצמה הסיחה לפי תומה שהקידושין היו בפני "עדים קראים"). ואת"ל שאסרו גם כשקידשו בפני עדיהם מפני שאנוסים המה או שחששו לקידושי ביאה, דילמא לא אסרום אלא במקום קביעתם אבל במקום פרישתם לא אסרו מדין כל דפריש מרובא פריש, וכמ"ש הנוב"י בדבריהם. ואת"ל שאסרום גם במקום פרישתם, דילמא לא אסרו אלא את הקראים מארצות אשכנז אבל הקראים שבמצרים אשר ברור שאין במנהג קידושיהם אפילו ריח של קידושין לא אסרו. ואת"ל שאסרו בכל הקראים מפני שחששו לקידושיהם בכסף או בביאה, דילמא המבקשת שבפנינו היא מצאצאי גויים שנתערבו בהם, וכבר הארכתי גם בזה (שם) להוכיח שלדעת רבים מן הפוסקים יש לתלות ספק בגוי גם בעיר שרובה ישראל וגם כשלא טענה כן בפירוש, וכל שכן בקראים אשר לדברי האוסרים עצמם חששו להם נמי מפני שלא נזהרו להתערב בגויים וגם מפני פסולי הגיור שבאו לתוכם, ואצ"ל לדעת הר"ח מבריסק אשר מטעם זה החשיבם לגויים ממש עד שהצריך לגיירם כדת של תורה. ואכן יפה ציין מרן היב"א בצחות לשונו ע"ד הגר"ח "שקלקלתם זו היא תקנתם", הגם שכוונתו שם שיש להם תקנה ע"י גיור אליבא דהגר"ח וסיעתו ע"ש, אך כאמור פשוט שיש בסברא זו גם כדי להכשירם לבוא בקהל אף מדרבנן, וכדפי'.

ועכ"פ ודאי שאין בידינו לעכב את המבקשת שבפנינו מלינשא עם ישראל כדמו"י אחרי שקיבלה עליה דברי חברות כנהוג, שהרי ודאי שיש לה על מי לסמוך. ובפרט שזכות זו מוקנית לה מתוקף הנהלים הקיימים מקדמת דנא ברוב מחלקות הנישואין בישראל לקבלם אחר קבלת דברי חברות, עפ"י הוראת מרן פאר הדור הרשל"צ בעל שו"ת יבי"א זצוק"ל אשר הפליא עד מאוד בתשובותיו הבהירות במערכה אחר מערכה כי ה' הטובה עליו להתירם בראיות ברורות ומקורות רבים ונאמנים מגדולי הפוסקים ראשונים ואחרונים, ומדבריו דלינו ועל מסקנתו נשעננו. זאת ועוד שהיא מעדת הקראים שמוצאם ממצרים, אשר הקילו בהם גם חלק מהפוסקים האחרונים היוצאים ביד רמ"א. ואף גם זאת, שהחתן המיועד הינו יהודי כשר ויר"ש אשר יראתו הביאה שאלה זו לפתחינו, כך שעצם רצונה לינשא לו יש בה יותר מגילוי דעת ברורה שהיא חפצה בכל לבה לבנות בית נאמן בישראל על אדני התורה והמצוות.

ובחתימת דברי הנני שוב לגלות דעתי, שאין בכוונת פסק זה להכריע בין שני הרים גדולים, וכל מ"ש לצדד בהיתר המבקשת שלפנינו אינו נשען על בינתי אלא רק ע"ד המתירים אשר הכריעו בזה בכוחא דהיתרא לפי רוחב דעתם והשגתם.

וזאת תורת העולה בכל השאלות שבנ"ד:

א. אין האישה נאמנת כלל לפסול את בניה, וכל שכן בנ"ד שטוענת שהיתה נשואה בנישואי הקראים בפני עדיהם אשר לדעת רבים מן הפוסקים אין לחוש כלל לקידושיהם, וא"כ הפה שאסר הוא הפה שהתיר.

ב. אישה שטענה שהיתה נשואה לאיש בקידושי הקראים ולא קיבלה ממנו גט, ואח"כ הלכה עם איש אחר וילדה ממנו בת ואין לנו שום הוכחה לדבריה זולת הרב מסדר הקידושין המאשר את דבריה, הורו הפוסקים שאין לפסול את הבת. שכן לא זו בלבד שהאישה והנטען אינם נאמנים לפסול את הבת, אלא שגם מסדר הקידושין אינו נאמן לפוסלה, מפני שאין ערער פחות

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

משנים. וכל שכן בנ"ד שמסדר הקידושין עצמו פסול לעדות, וגם הקידושין שהוא מעיד עליהם אין בהם כלום.

ג. אישה שטענה שהיתה נשואה לאיש בקידושי הקראים וגם קיבלה ממנו גט בדיניהם, ואח"כ הלכה עם איש אחר וילדה ממנו בת ואין לנו שום הוכחה לדבריה זולת טופס הגירושין שבו נכתב בכ"י של פקיד קראי שהיתה נשואה, אין בכך כלום כדי לפסול את הבת. שכן לא זו בלבד דקי"ל מפיהם ולא מפי כתבם, אלא שגם אין ערער פחות משנים. ובלאו הכי עדי הקראים פסולים המה מהתורה וגם הקידושין שהם מעידים עליהם אין בהם כלום.

ד. פנויה שיצא עליה קול שהיא מקודשת, הרי זה חוששין לה משום אשת איש וצריכה גט מספק. במה דברים אמורים כשנתקיימו בקול הזה ששה תנאים, ואלו הם: שהקול יצא מפי שני עדים כשרים ששמעו משני עדים כשרים שפלוגית נתקדשה לפלוני, ושיאמרו שנתקדשה בלשון עבר ולא שהיא אמורה להתקדש, ושהקידושין היו בפני עדים הידועים ככשרים, ושהוחזקה עדותן בב"ד באותו היום והיינו שאמרו שנתקדשה היום, ושנחקרה עדותן בב"ד שיש ממשות בקול, ושלא היתה שם אמתלא והיינו שאין ספק בקידושין. אבל כל שחסר אחד מכל התנאים הללו, אין לחוש לקול הזה.

ה. יש אומרים שהאנוסים לדבר עבירה כשרים לעדות, משום דלא קרינן בהו "אל תשת ידך עם רשע". ובלבד שלא יכלו לימלט על נפשם מארץ גזרה, וגם ידוע בוודאות שהיו שומרים תורה ומצוות בצנעא. וכן פסק הרמ"א. ויש אומרים שבכל גוונא פסולים המה לעדות, מפני שסוף סוף עברו עבירות הפוסלין אותם לעדות. ועוד כיון שלא שמרו תורה וגם אבותיהם לא לימדום, מנין ידעו שאסור לשקר.

ו. לפי המבואר לעיל (שאלה ה) אפשר שכ"ע מודים שאין להכשיר את האנוסים לעדות כל שלא ידוע בוודאות ששמרו תורה ומצוות בצנעא, ואצ"ל כשידוע בוודאות שלא שמרו תו"מ אף בצנעא. לפיכך נראה שעדים מבני הקראים אשר ידוע שהם עוברים על גופי תורה בסתר כבגלוי, אין לחוש לקידושין שנתקיימו בפניהם.

ז. יש אומרים גבי אשת כהן שאמרה לבעלה נאנסתי, שיש לחוש לבנים שנולדו לה לאחר מיתת בעלה משום חללות, כיון שהיא עצמה אסורה לכהונה מדין שויה אנפשה חד"א ואי אפשר להפריד ביניהם. אך כבר נדחו דבריהם על ידי רוב הפוסקים, משום שרק האב נאמן לפסול את בניו ולא האם. ולפי הנראה, גם המחמירים לא דיברו אלא בפסול של חללות, אבל לגבי פסול של ממזרות גם הם מודים שאין האישה נאמנת כלל, שהרי לדבריה זינתה במזיד וקי"ל שאין אדם משים עצמו רשע.

ח. בשאלת הקראים נחלקו דעות רבותינו הראשונים והאחרונים, יש שאסרו בנידויים וחרמות להתחתן בהם, משום שהם כולם ספק ממזרים, וכן הוא פסק הרמ"א. ויש שחששו להם, מפני הגויים שנתערבו בהם וגם מפני הגרים הפסולים שבאו לתוכם. אך רבים מן הפוסקים התירו להתחתן בהם לכתחילה אחרי קבלת דברי חברות, וכתבו שגם הקדמונים שאסרו לא אסרו אלא כשהקידושין היו בפני עדי ישראל הכשרים אבל כל שקידשו בפני עדיהם לא אסרו כלל, שהרי פשוט שפסולים המה לעדות מן התורה ולא שייך בהם חשש ממזרות דאשת איש. ויש שהוסיפו, שאפשר שגם האוסרים לא אסרו אותם אלא במקום קביעתם, אבל במקום פרישתם מותרים הם מדין כל דפריש מרובא פריש.

ט. בזמן הזה שענינו הרואות וגם נודע מפי כמה מגדולי הפוסקים שהעידו שאין ממש בקידושיהם, הן מצד שמקפידים הם לקדש בפני עדיהם אשר כאמור פסולים המה מן התורה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מחמת עבירה וגם מחמת קירבה, והן מצד מהות הקידושין שאין בהם לא אמירה ולא נתינה כלל ועיקר.

י. לדעת רבים מן הפוסקים ובראשם הרמב"ם, אין לחוש כלל לקידושי ביאה בזוג החיים יחדיו בלי חו"ק כדמו"י, שלא אמרו חזקה שאין אדם בועל בעילתו בעילת זנות אלא באשתו שגירשה ואח"כ נתייחד עמה בפני שני עדים כשרים. וכמו כן לא אמרו חזקה זו אלא בישראל "הכשרים", ולא במי שעובר על גופי תורה במזיד. וכן מורים פסקי השו"ע והרמ"א.

מסקנה

לאור האמור, קם דינא שאין לעכב את המבקשת [פלונית] מלהינשא לישראל כדמו"י אחרי שקיבלה עליה דברי חברות כנהוג.

הכו"ח בברכת התורה
ע"ה יהודה דרעי
החו"פ עיה"ק באר שבע

הנימוקים מותרים לפרסום לאחר השמטת פרטי הזיהוי של המבקשת.
ניתן ביום ג' בסיון התשע"ט (06.06.2019).

הרב יהודה דרעי – ראב"ד

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה